

Vienišas miestas

Įsivaizduokite: vakare stovite prie lango šeštame, septynioliktame ar keturiasdešimt trečiame pastato aukšte. Prieš akis tarsi narvelių telkinys veriasi miestas su šimtais tūkstančių langų, vieni tamsūs, kiti užlieti žalios, baltos ar auksinės šviesos. Viduje pirmyn atgal nardo nepažįstami žmonės, užsiėmę savųjų valandų reikalais. Jūs juos matote, tačiau bendrauti negalite, ir šis visuotinis miesto fenomenas, bet kurį vakarą stebimas bet kuriame pasaulio mieste, netgi pačius socialiausius nukrečia vienišumo, kuriame sudėtingai sudera atskirumas ir išsiviešinimas, virpuliu.

Vienišam galima būti bet kur, ir vis dėlto gyvenimas mieste, tarp milijonų žmonių, vienišumui suteikia išskirtinį poskonį. Gali atrodyti, kad tokia būseną neturėtų lankyti mieste, nuolat esant tarp žmonių, bet vidinės izoliacijos jausmui išsklaidyti vien fizinio artumo nepakanka. Įmanoma – ir lengva – net gyvenant nugara į nugarą su kitais jaustis apleistam ir nepastebimam. Miestus gali gauti vienišumas, ir tai pripažindami suprantame, kad vienišumą nebūtinai sukelia vienuma, veikiau ryšio, artumo, bendrystės nebuvimas ar trūkumas, negebėjimas dėl vienos ar kitos priežasties gauti tiek artumo, kiek trokštama. Žodyne apibrėžiama, kad

vienišumas – „draugijos trūkumo sukeliamas nelaimingumas“. Tad, nenuostabu, minioje jis gali išsismarkauti.

Vienišumą sunku pripažinti, taip pat sunku jį klasifikuoti. Vienišumas – kaip depresija, su kuria jis dažnai persikerta, – gali būti giliai išsisknijęs žmogaus esybėje, tapęs savybe – kaip jukumas ar ugniniai plaukai. Jis taip pat gali būti laikinas – tai pasirodyti, tai išnykti, nelygu išorinės aplinkybės, kaip vienišumas dėl artimojo netekties, išsiskyrimo ar įvykus pokyčių socialinėje aplinkoje.

Kaip ir depresija, melancholija ar nerimastingumas, vienišumas gali virsti patologija, net būti laikomas liga. Aiškiai įvardyta, kad jis niekam ne į gera. Kaip reikšmingame darbe šia tema apibrėžia Robertas Weissas, jis – „chroniška liga be privalumų“. Tokie teiginiai glaudžiai susiję su įsitikinimu, kad mūsų paskirtis – būti susiporavus ir kad galėtume ar turėtume nuolatos jaustis laimingi. Tačiau toks likimas skirtas ne visiems. Gal ir klystu, bet manau, kad visos mūsų gyvenimo patirtys yra prasmingos, vertingos, mus praturtina.

Virginia Woolf 1929 metais dienoraštyje aprašė „vidinio vienišumo“ jausmą, kurį, jos manymu, didesnio aiškumo dėlei verta panagrinėti labiau, ir dar pridėjo: „Jei galėčiau tą jausmą apibūdinti, pasakyčiau, kad tai būseną, kai iš gyvenamo pasaulio tave išstūmus vienišumui ir tylai, uždainuoja tikrasis pasaulis.“ Įdomi mintis, kad vienišumas gali padėti patirti tikrovę taip, kaip neįmanoma kitais būdais.

Ne per seniausiai teko gyventi Niujorke, žmonių knibždančioje gneiso, betono ir stiklo saloje, ir ten kasdien jaučiausi vieniša. Patirtis tikrai nebuvo maloni, ir pradėjau svarstyti, gal Woolf ir nebuvo teisi ir pats savaime vienišumas nesuteikia daugiau patyrimo, jei nepradedi svarstyti svarbesnių klausimų, tarkim, ką apskritai reiškia būti gyvam.

Kai kurie dalykai man nedavė ramybės, ir ne tik asmeniniu lygiu, bet ir kaip mūsų šimtmečio, skaitmeninio amžiaus, pilietei. Ką reiškia būti vienišam? Kaip gyvename, jei nesame labai artimai susiję

su kitu? Kaip mezgame ryšį su žmonėmis, ypač jei mums nelengva kalbėtis? Ar seksas yra vaistas nuo vienišumo, ir jei taip, kas tada, jeigu mūsų kūnas ar lytiškumas laikomi nenormiškais ar jeigu esame traumuoti, jei sergame ar nesame apdovanoti grožiu? Ir ar čia mums padeda technologijos? Ar suartina, o gal kaip tik įkalina už ekranų?

Tikrai ne vienintelė svarsčiau tokius klausimus. Įvairiausi rašytojai, menininkai, filmų kūrėjai ar dainų autoriai vienaip ar kitaip tyrinėjo vienišumą, mėgino apčiuopti jo vertę, gvildinti jam artimas temas. Daugiausia tyrinėjau vizualųjį meną, nes tuo metu pradėjau pamilti vaizdą, ėmiau rasti jame paguodos, kurios nerasdavau kitur. Nenuilsdama ieškojau sutapimų, apčiuopiamų įrodymų, kad ir kiti žmonės yra patyrę tokią būseną, taigi gyvendama Manhatane ėmiau domėtis meno kūriniais, kurie, mano manymu, perteikia vienišumą ar kelia su juo susijusius klausimus – tiksliau sakant, vienišumą šiuolaikiniame mieste, o dar tiksliau – NiuJORKE per pastaruosius maždaug septyniasdešimt metų.

Iš pradžių mane patraukdavo patys meno kūriniai, bet eidama vis giliau pažindavau už jų esančius žmones, kurie gyvenime ir darbe grūmėsi su vienišumu ir jo padariniais. Iš daugybės vienišo miesto dokumentuotojų, kurių darbai mane lavino ar jaudino ir kuriuos aptarsiu tolimesniuose puslapiuose – keli jų: Alfredas Hitchcockas, Valerie Solanas, Nan Goldin, Klausas Nomi, Peteris Hujaras, Billie Holiday, Zoe Leonard ir Jeanas-Michelis Basquiat, – išsirinkau keturis menininkus: Edwardą Hopperį, Andy Warholą, Henry Dargerį ir Davidą Wojnarowiczių. Be abejo, ne visus juos vienišumas buvo apėmęs nuolatos, bet visi jie skirtingai išgyveno vienvė (vienišumą)* ir savaip su ja dorojosi. Visi jie buvo ypač jautrūs tarp žmonių atsivėrusioms bedugnėms ir atskirumui minioje.

Sakysite, Andy Warholo atvejis čia netinka – juk jis garsėjo kaip daug bendraujantis. Be ryškių žmonių palydos jis veik nesirodydavo,

* Šioje knygoje *loneliness* verčiama kaip „vienatvė“ arba „vienišumas“, *solitude* – kaip „vienuma“ (t. y. „buvimas vienam“, kuris pats savaime nekelia liūdesio ar skausmo). (Red. past.)

bet darbuose aiškiai kalba apie izoliaciją ir ryšio su kitais žmonėmis problemas, su kuriomis grūmėsi visą gyvenimą. Warholas, kaip menininkas, žvilgsniu patruliuoja erdvėje, kuri tvyro tarp žmonių, ir stebi, seka joje kylančius svarbius filosofinius klausimus apie artumą ir atstumą, intymumą ir susvetimėjimą. Kaip ir dauguma vienišų žmonių, Warholas buvo užkietėjęs kaupikas, jis apsistatydavo įvairiais objektais, taip atsiribodavo nuo žmogiško poreikio patirti artumą. Jis kraupiai bijojo fizinio kontakto, retai išeidavo iš namų neapsiginklavęs fotoaparatais ar diktofonais, kurie padėdavo drąsiau bendrauti ir kartu apsaugodavo nuo tiesioginės sąveikos su kitais, – toks elgesys, be abejonės, tapatus tam, kaip naudojamės technologijomis dabar, šiame tariamame ryšio amžiuje.

Henry Dargerio, ligoninės valytojo ir menininko nepritapėlio, gyvenimas – kitas kraštutinumas. Jis gyveno vienas pensiono kambaryje Čikagoje ir tūnodamas kone visiškoje tuštumoje – beveik be draugijos ar žiūrovų – sukūrė išgalvotą visatą, apgyventą nuostabių ir tuo pat metu baugių būtybių. Kai sulaukus aštuoniasdešimties jam prieš savo valią teko išsikraustyti iš pensiono ir važiuoti laukti mirties katalikiškuose globos namuose, jo būste rasta šimtų šimtai kruopščiai nutapytų kraupių paveikslų, kurių greičiausiai daugiau niekas nebuvo matęs. Dargerio gyvenimas atskleidžia, kokios socialinės jėgos stumia į izoliaciją ir kaip, priešindamasi tam, veikia vaizduotė.

Menininkų socialumas buvo skirtingas, tad ir vienišumo klausimas jų darbuose svarstomas daugybe būdų, kartais tiesiogiai, o kartais pasirenkant temas, kurios jau savaime gali reikšti stigmą ir izoliaciją: tai seksas, liga, prievarta. Edwardui Hopperiui, nekalbiam vyriškiui ilgomis kojomis, rūpėjo – nors kartais jis tai neigdavo, – kaip vienišumą mieste išreikšti vizualiai, perteikti per tapybą. Jau beveik šimtą metų jo darbai su vienišais vyrais ir moterimis, šmėžuojančiais už stiklo tuščiose kavinėse, biuruose ar viešbučių vestibiuluose, perteikia atpažįstamus susvetimėjimo mieste vaizdinius.

Vienišumą galima vaizduoti, bet galima su juo ir kovoti, kurti daiktus, reikalingus kaip bendravimo priemonės, priešinantį cenzūrai ir tylai. Toks buvo pagrindinis Davido Wojnarowicziaus motyvas – šio vis dar mažai žinomo amerikiečio menininko, fotografo, rašytojo ir aktyvisto drašūs ir išskirtiniai darbai mane išlaisvino nuo slogaus jausmo, kad esu gėdingai vieniša savo vienumoje.

Pradėjau suprasti, kad vienvė yra apgyventa, kaip miestas. O kai apsigyveni mieste, net tokia tiksliai ir logiškai suplanuotame kaip Manhatanas, iš pradžių pasiklysti. Ilgainiui pradedi mintyse braižyti žemėlapi, susidėlioji dažniausias kryptis ir mėgstamus maršrutus – tokio labirinto tiksliai nepakartos ir neatgamins joks kitas žmogus; šį vienvės žemėlapi susikūriau per visus šiuos metus ir kuriu toliau iš poreikio ir susidomėjimo, dėliodama savo ir kitų žmonių patirtis. Norėjau suprasti, ką reiškia būti vienišam ir kaip tai atsiliepia žmonių gyvenimui, pamėginti apibrėžti sudėtingą vienišumo ir meno santykį.

Jau seniai seniai klausydavau vienos Denniso Wilsono dainos. Ji iš albumo „Pacific Ocean Blue“, įrašyto išsiskirsčius grupei „The Beach Boys“. Man patiko viena tos dainos eilutė: „Vienišumas – ypatinga vieta.“ Paauglystėje rudens vakarais sėdėdama ant savo lovos tą vietą įsivaizduodavau kaip miestą, galbūt temstant, kai visi pasuka namų link ir gatvėse išsižiebia neoninės šviesos. Net tada laikiau save to miesto piliete ir man patiko, kaip tie iš Wilsono lūpų skambantys žodžiai ir daug žada, ir baugina.

„Vienišumas – ypatinga vieta.“ Ne visada lengva pripažinti šią Wilsono teiginio tiesą, bet per savo keliones įtikėjau, kad jis teisus, kad vienišumas jokių būdu nėra bevertė patirtis, priešingai, jis padeda priartėti prie vertingų ir reikalingų dalykų. Iš vienišo miesto iškilo daug nuostabių dalykų: vienišaujant išsikristalizuojančių dalykų, taip pat tokių, kuriuos gauni mainais už vienišumą.

Stiklo sienos

Gyvendama Niujorke taip ir nenuėjau paplaukioti. Atvažiuodavau ir išvažiuodavau, bet neteko pagyventi vasarą, taigi visi mano svajonių lauko baseinai stovėdavo tušti, mat prieš ilgą nedarbo sezoną iš jų būdavo išleidžiamas vanduo. Dažniausiai apsistodavau rytiniuose salos pakraščiuose, centre, pigiai pernuomojusi būstą Ist Vilidžo daugiabučiuose ar kooperatiniuose namuose; tokie būstai kadaise būdavo skirti siuvimo fabrikų darbininkams, ten dieną naktį girdėdavosi per Viljamsburgo tiltą judančio eismo gaudesys. Traukdama namo iš kokio nors laikino tos dienos biuro, kartais prasukdavau pro Hamiltono žuvų parką, ten yra biblioteka ir dvylikos takelių baseinas, blyškiai melsvi dažai apsilaupe. Tuo metu buvau vieniša, vieniša ir paplaukusi, ir ši vaiduokliška melsva erdvė, kurios kampuose brukosi vėjo sunešti rudi lapai, visada suvirpindavo širdį.

Ką reiškia būti vienišai? Panašu į alkį: alksti, kai visi aplinkui ruošiasi puotauti. Tas jausmas kelia gėdą ir nerimą, yra išspinduliuojamas ir į išorę, todėl vienišas žmogus vis labiau izoliuojasi, vis labiau atitolsta. Kankinantis jausmas, veikiantis ir fiziškai, nepastebimai įsitvirtina atskiruose kūno skyreliuose. Jis plinta, šaltas kaip ledas ir skaidrus kaip stiklas, apsupa ir praryja.

Dažniausiai pernuomuoju draugo butą Rytų 2-ojoje gatvėje, tame rajone daug bendruomeninių sodų. Daugiabutis nerenovuotas, arseno žalios spalvos, virtuvėje už pelijančios užuolaidos stovi vonia su letenų formos kojomis. Pirmą naktį tenai nusigavau išvargusi dėl skirtingų laiko juostų ir apspangusi, tada užuodžiau dujas, ir kvapas vis stiprėjo, o aš neužmigdama gulėjau ant aukštos lovos. Galiausiai surinkau 911, po kelių minučių įžengė trys ugniagesiai, uždegė kontrolinę lemputę ir ėmė žirglioti dideliais batais, žavėdamiesi medinėmis grindimis. Virš orkaitės kabėjo įrėmintas plakatas – devintojo dešimtmečio Marthos Clarke performanso „Miracolo d’Amore“. Jame – du aktoriai baltais kostiumais ir smailomis „Commedia dell’Arte“ skrybėlėmis: vienas žengia pro šviesos nutviekstą tarpdurį, kitas tiesia rankas, apimtas nerimastingos pavojaus nuojautos.

„Miracolo d’Amore“. Šiame mieste esu todėl, kad greitai ir iki ausų įsimylėjau, tada netikėtai ir skaudžiai kritau iš padebesių ir pasijutau sugniuždyta. Per apgaulingą geismo pavasarį mes su vienu vyru surezgėme karštligišką planą – nusprendžiau išvykti iš Anglijos ir visam laikui persikelti pas jį į Niujorką. Kai jis labai staigiai persigalvojo ir į viešbučių telefonus man išliejo vis rimtesnes abejones, iš po kojų išsprūdo pagrindas, apstulbau, koku greičiu viskas, ko, maniau, man trūko, atsirado ir dar greičiau pradingo.

Nesant meilės, ėmiau beviltiškai kabintis į patį miestą: pasikartojantys aiškiaregių salonų ir bodegų ornamentai, transporto darėjimas ir užesys, gyvi omarai prie Devintosios aveniu kampo, iš po gatvių kylantis garas. Nors nenorėjau prarasti buto, nuomoto Anglijoje kone dešimtmetį, bet neturėjau ir su vieta susaistančių ryšių, darbo ar šeiminių įsipareigojimų. Pernuomavusi butą ir sukrapščiusi pinigų lėktuvo bilietui, dar nežinojau, kad žengiu į labirintą, į sienomis apjuostą vidinį miestą Manhatano saloje.

Vis dėlto ne visai taip. Pirmas mano butas buvo net ne saloje. Jis iš tiesų buvo Bruklino aukštumose, už kelių kvartalų nuo ten, kur turėjau gyventi alternatyvioje išsipildžiusios meilės realybėje,

vaiduokliškame kitame gyvenime, kuris persekiojo mane dar kone ištisus dvejus metus. Atvykau rugsėjį, ir imigracijos tarnybos pareigūnas be lašelio draugiškumo manęs paklausė: „Kodėl jūsų rankos dreba?“ Van Vaiko greitkelis, kaip visada niūrus, nieko gera nežadėjo, ir didelės durys ne iš pirmo karto pasidavė raktams, prieš kelias savaites draugo atsiųstiems per „FedEx“.

Anksčiau butą buvau mačiusi vos kartą. Studija, virtuvėlė ir elegantiškai vyriškas vonios kambarys, išklotas juodomis plytelėmis. Ant sienos kabojo kitas ironiškas, trikdantis plakatas – sena kažin kokio į butelius išpilstyto gėrimo reklama. Besišypsanti moteris, kurios apatinė kūno dalis – švytinti citrina, purškia medį, gausiai apkibusį vaisiais. Tikras saulėtos apstybės išikūnijimas, tačiau per rudo akmens statinius priešpriešiais būsto niekada nepasiekdavo tiesioginiai saulės spinduliai – akivaizdu, prisiglaudžiau ne toje namo pusėje. Apačioje įrengta skalbykla, bet Niujorke buvau dar pernelyg neseniai, kad įvertinčiau tokią prabangą, ir žemyn leisdavusi nenoromis, bijodama, jog rūsio durys užsitrenks ir įkalins rasojančioje „Tide“ kvapo tamsoje.

Didžiumą dienų veikdavau tą patį. Išeidavau kiaušininės ir kavos, be tikslo slampinėdavau po akmenimis grįstas gatveles ar leisdavusi promenada pasigrožėti Rytų upe, kasdien nueidavau vis toliau, kol galiausiai pasiekiau parką Dambo rajone, į kurį sekmadieniais ateina fotografuoti puertorikiečiai jaunavedžiai, merginos su tokiomis milžiniškomis standžiomis žaliosios citrinos ir fuksijos spalvų suknelėmis, kad viskas aplinkui imdavo atrodyti nuobodžiai ir nykiai. Kitame krante – Manhatanas ir spindintys jo dangoraižiai. Dirbau, bet toli gražu ne visu krūviu, o blogiausia pasidarydavo vakarais, kai grįždavau į kambarį, sėdėdavau ant sofos ir per stiklą stebėdavau aplinkinį pasaulį, žvilgsniu keliaudama nuo vienos šviečiančios lemputės prie kitos.

Tikrai norėjau būti kur nors kitur. Tiesą pasakius, didžiausia bėda ir buvo ta, kad buvau niekur, tarsi pakibusi. Gyvenimas rodėsi tuščias ir netikras, mane slėgė jo trapumas, panašiai kaip slegia

išdilęs ar dėmėtas drabužis. Jaučiausi, tarsi man kiltų pavojus išnykti, nors drauge patyriau tokius tikrus ir stiprius jausmus, kad dažnai norėdavau kokiems keliems mėnesiams tiesiog pamiršti save, į ką nors sutelkusi visą dėmesį, – kol tas intensyvumas atslūgs. Jei tuo metu jausmus būčiau sudėjusi į žodžius, tie žodžiai būtų kūdikio inkštimas: nenoriu būti viena, noriu, kad manęs norėtų, esu vieniša, bijau, man reikia būti mylimai, liečiamai, glaudžiamai. Būtent poreikis būti reikalingai mane labiausiai ir gąsdino, tarsi būčiau atidengusi giliausią bedugnę. Lioviausi normaliai maitintis, slinko plaukai ir draikydami ant medinių grindų tiesiog badė akis, o dėl to dar labiau augo nerimas.

Jau žinojau, ką reiškia būti vienišai, bet taip dar nebuvo tekę. Vienišumą labiau jaučiau vaikystėje, vėlesniais metais jį ištirpdė socialinis gyvenimas. Gyvenau viena nuo dvidešimt kelerių, dažniau užmezgusi santykius, kartais ne. Vienuma paprastai man patiko, o tais atvejais, kai nepatiko, būdavau tikra, kad anksčiau ar vėliau užmegsiu kitą ryšį, bus kita meilė. Dabar vienišumas atsiskleidė kaip visa apimantis nepaneigiamas jausmas: kad man kažko trūksta, kad neturiu to, ką žmonės turėtų turėti, ir taip yra dėl tam tikro didelio ir neabejotinai išoriškai pastebimo mano asmenybės trūkumo. Pastaruoju metu viskas dar paaštrėjo – ir tai buvo nepageidaujama netikėto pametimo pasekmė. Manau, svarbu ir tai, kad netrukus turėjau pasiekti ketvirtos dešimtys vidurį, amžių, kai vieniša moteris jau socialiai nebepriimtina ir ima dvelkti keistumu, nukrypimu nuo normos ar nesėkme.

Už lango žmonės rengdavo kviestines vakarienes. Vyras virš manęs visu garsu klausėsi džiazų ir televizijos laidų, koridorius pripūsdavo žolės dūmo ir šis kvapniai rangydavosi laiptais. Kartais šnekėdavau su padavėju kavinėje, kurioje lankydavausi rytais, ir štai jis man įdavė eilėraščių, gražiai atspausdintą ant storo balto popieriaus. Bet dažniausiai su niekuo nekalbėdavau. Dažniausiai užsidarydavau savyje, tikrai labai atitolusi nuo visų. Verkdavau retai, bet kartą nepavyko nuleisti žaliužių ir pratrūkau. Kaip baisu – bet kas užmetęs

akį pamatys mane, stačiomis valgančią dribsnius ar tikrinančią laiškų nešiojamojo kompiuterio ekrano nušviestu veidu.

Supratau, į ką esu panaši. Į moterį iš Hopperio paveikslo. Gal į merginą iš „Automato“ (*Automat*) varpo formos skrybėlaite ir žaliu paltu, nuleidusią akis į kavos puodelį, lange jai už nugaros atspindi dvi lempų eilės, pranykstančios tamsoje. Arba į tą iš „Ryto saulės“ (*Morning Sun*), sėdinčią ant lovos su netvarkingu kuodeliu ir žvelgiančią į miestą anapus. Rytas gražus, sienas užlieja šviesa, bet visgi jos akys ir žandikaulio linija, liauni riešai, sukryžiuoti ant blauzdų, byloja apie vienišumą. Dažnai sėdėdavau būtent taip, įlindusi į sujauktus patalus, stengdamasi nejausti, stengdamasi tiesiog įkvėpti ir iškvėpti.

Visgi labiausiai šiuropą man kėlė „Viešbučio langas“ (*Hotel Window*). Tarsi žiūrėtum į būrėjos veidrodėlį, kuriame įžvelgtum ateitį, iškraipytus kontūrus, neištesėtą pažadą. Ši moteris vyresnė, įsitempusi ir neprieinama, sėdi ant tamsiai mėlynos sofos tuščiame salone ar vestibulyje. Ji su vakarine apranga, su šaunia rubino spalvos skrybėlaite ir apsiaustu, pasisukusi žvelgia į tamsuojančią gatvę, nors ten nieko nematyti, tik apšviestas portikas ir aklina juodas pastato priešais langas.

Paklaustas, kaip gimė šis paveikslas, Hopperis atsakė kaip visada išsisukinėdamas: „Nieko konkrečiau, tiesiog improvizavau pagal tai, ką esu matęs. Tai nėra kokio nors tikro viešbučio vestibulius, bet ketvirtajame dešimtmetyje daugybę kartų perėjau nuo Brodvėjaus iki Penktosios aveniu, ten daugybė neskoningų viešbučių. Gal taip ir įsikvėpiau. Atrodo vieniša? Taip, spėju, vienišumo daugiau, nei iš pradžių ketinau atskleisti.“

Kuo Hopperis ypatingas? Kartkartėmis iškyla menininkas, perteikiantis tam tikrą patirtį – nebūtinai sąmoningai ar valingai, – bet taip įžvalgiai ir intensyviai, jog tampa neatsiejamai jos pažymėtas. Hopperiui nelabai patiko mintis, kad jo paveikslai perprantami ar kad vienišumas yra lyg jo amatas, pagrindinė tema. „Vienišumas pernelyg sureikšminamas“, – kartą pasakė jis savo draugui Brianui

O'Doherty viename iš retų ilgų interviu. O dokumentiniame filme „Hopperio tylą“ (*Hopper's Silence*) O'Doherty užduoda klausimą: „Ar jūsų paveikslai atspindi modernaus gyvenimo susvetimėjimą?“ Stoją tylą, tada Hopperis atžariai atšauna: „Gal ir taip. O gal ir ne.“ Vėliau, paklaustas, kas jį taip traukia tapyti niūrius vaizdus, jis mi-
glotai atsako: „Manau, tiesiog toks esu.“

Kodėl tada jo darbuose nuolat matome vienišumą? Atsakymas akivaizdus – jo paveiksluose žmonės dažniausiai vieni, šaltose, nebendruojančiose trijų žmonių grupelėse ar dviese, sustingę poza, kuri tarsi byloja apie susikrimitimą. Bet svarbu ir tai, kaip autorius perteikia savo miesto gatves. Whitney muziejaus kuratorius Carteris Fosteris leidinyje „Hopperio piešiniai“ (*Hopper's Drawings*) pažymi, kad Hopperis paveiksluose nuolat atkuria „tam tikras Niujorkui būdingas erdves ir erdvines patirtis, kylančias iš buvimo fiziškai arti kitų žmonių, bet drauge ir atskirai – dėl daugybės veiksnių, įskaitant judėjimą, pastato struktūras, langus, sienas ir šviesą ar tamsą“. Toks žvilgsnis gali būti pavadintas vujaristiniu, tik Hopperio urbanistiniai vaizdai byloja ir apie vieną iš dažniausių vienišumo patirčių: atskirties jausmą, primenantį buvimą apsup-
tam sienų ar uždarytam ir kylantį drauge su sunkiai pakeliamu bu-
vimo viešumoje jausmu.

Ši įtampa regima net ir pačiuose švelniausiuose jo Niujorko paveiksluose, liudijančiuose apie malonesnę, ne tokią intensyvią vienumos atmainą. Tarkime, „Rytas mieste“ (*Morning in a City*), čia nuoga moteris stovi prie lango, laiko rankšluostį, atrodo atsi-
palaidavusi, pasitikinti savimi, jos kūnas – dailūs levandų, rožinės ir blyškiai žalios spalvos potėpiai. Nuotaika rami, ir visgi kairiame paveikslo kampe vos įžvelgiamas virpantis nerimas, pro lango rėmą matyti pastatas, nušviestas blyškiai rožinės ryto dangaus šviesos. Name priešais matome dar tris langus pusiau pakeltomis žaliomis žaliuzėmis, vietoj interjero – tik aklinai juodi kvadratai. Jei langus laikysime akių atitikmeniu, kaip sufleruoja ir etimologija (*wind-eye*, angl. vėjo akis), ir jų paskirtis, tada toks blokavimas, užtepimas

dažais byloja apie nerimą dėl išsiviešinimo – gal dėl nužiūrėjimo, o gal ir dėl pražiūrėjimo, kai esi ignoruojamas, nematomas, netrokštamasis, į tave neatsižvelgiama.

Grėsminguose „Nakties languose“ (*Night Windows*) tokie pamąstymai iškeruoja į aštrų nerimą. Paveikslas vaizduoja aukštesnę pastato dalį su trimis langais, trimis prarėžomis, atveriančiomis apšviestą kambarį. Pirmame lange į lauką išpūsta užuolaida, antrame moteris su rožiniu apatinuku ir apnuogintomis šlaunimis pasilenkusi virš žalio kilimo. Trečiame degantis toršeras atrodo kaip liepsnojanti siena.

Taip pat pasirinktas keistas žiūros kampas. Aiškiai žvelgiama iš viršaus – matome grindis, ne lubas, – bet langai turi būti žemiausiai antrame aukšte, ir dėl to atrodo, kad stebėtojas kybo ore. Greičiausiai prašalaitis akį užmetė pro traukinio „El“ ant paaukštintų bėgių langą – juo Hopperiui patikdavo vėžintis naktį, apsiginklavus bloknotais, kreidelėmis ir pro stiklą godžiai žvalgantis šviesos blyksnių, akimirkų, kurios neužbaigtos įstringa vaizduotėje. Bet kokiu atveju stebėtojas – tai yra aš arba jūs – įtraukiamas į atskyrimo veiksmą. Privatumas pažeistas, ir nors moteris yra viešai matoma, išviešinta švytinčiame kambarielyje, ji dėl to netampa mažiau viena.

Taip yra su miestais – netgi būdamas viduje atsiduodi praeivio žvilgsnio malonei. Ką beveikčiau – žingsniuočiau pirmyn atgal tarp lovos ir sofos, nueičiau iki virtuvės patikrinti šaldiklyje kažkada paliktų ledų dėžučių, – galėjau būti matoma žmonių, gyvenančių „Arlingtone“, didžiuliam plytiniame dešimties aukštų, įkalintų pastoliuose, karalienės Anos kooperatiniame name, užstojančiame man vaizdą. Tuo pačiu metu galėjau žaisti stebėtoją, kaip „Lange į kiemą“ (*Rear Window*): spygsoti į tuzinus žmonių, kurie užsiėmę smulkiais dienos darbais ir su kuriais niekada nė žodžiu nepersimesiu. Kažkas nuogas deda indus į indaplovę, kažkas su aukštakulniais stypčioja ir gamina vaikams vakarienę.

Šiaip tokia situacija man tebutų sukėlusį tuščią smalsumą, bet tas ruduo nebuvo paprastas. Vos atvykusi susivokiau, kad dėl viešo

viešo matomumo ima kauptis nerimas. Norėjau būti pastebėta, matoma ir priimta patvirtinančio mylimojo žvilgsnio. Tuo pačiu metu jaučiausi pavojingai apsinuoginusi, bijojau būti pasmerkta, ypač kai būti vienai atrodė keista ar negerai arba kai buvau tarp porų ar būreliuose. Tuos jausmus, be abejo, sutirštino tai, kad Niujorke – tame stiklo mieste, klaidžiojančių akių mieste – gyvenau pirmą kartą, tie jausmai kilo iš vienišumo, kuris visada veikia dviem kryptimis: arčiau intymumo ir tolyn nuo grėsmės.

Tą rudenį vis sugrįždavau prie Hopperio paveikslų, jie mane traukė, tarsi būtų pabėgimo planas, o aš – kalinė; tarsi juose būtų kažkoks gyvybiškai svarbus raktas mano būsenai perprasti. Nors akimisėjau per tuzinus kambarių, vis grįždavau į tą pačią vietą: į Niujorko užkandinę iš „Naktinėtojų“ (*Nighthawks*) – į paveikslą, kurį Joyce Carol Oates apibūdino kaip „skaudžiausią, be paliovos atkartojamą romantinį Amerikos vienišumo vaizdą“.

Nemanau, kad Vakarų pasaulyje rastume daug žmonių, kurie nebūtų akies krašteliu matę šaltos žalios paveikslo erdvės, kurie nebūtų atkreipę dėmesio į reprodukciją gydytojo laukiamajame ar biuro koridoriuje. Jis taip dosniai platinamas, kad jau seniai pasidengė patina, atsirandančia ant visų pernelyg atpažįstamų objektų, tarsi purvas ant lėšio, bet visgi išlaiko savo paslaptinę galią, potencialą.

Daugelį metų žvelgiau į jį nešiojamųjų kompiuterių ekranuose, kol pagaliau vieną kaitrią spalio popietę pamačiau gyvai Whitney muziejuje. Jis kabėjo pačiame patalpos gale, pasislėpęs už spiečiaus žmonių. „Kokios nuostabios spalvos“, – išgirdau sakant merginą ir tada išnirau į būrio priekį. Iš arti paveikslas persidėliojo, susikomponavo į kliūtis ir anomalijas, kurių iki šiol nebuvau išvelgusi. Šviesus užkandinės lubų trikampis sutrūkinėjęs. Tarp kavos talpų driekiasi ilgas geltonos spalvos dryžis. Dažai užtepti labai plonu sluoksniu, net nevisiškai dengia drobę, tad paviršius dėl išsikišusių vos išvelgiamų baltų taškelių ir plonyčių baltų siūlelių rupus.

Atsitraukiau per žingsnį. Žali šešėliai spygliais ir deimantais driekiasi ant šaligatvio. Nerasime kitos spalvos, taip galingai

perduodančios urbanistinių susvetimėjimą, žmonių atomizaciją pačių suręstuose pastatuose, kaip ta blanki nemaloni žalia, kuri pasirodė tik atsiradus elektrai ir glaudžiai siejama su naktiniu miestu, stiklo bokštų miestu, tuščiais apšviestais biurais ir neoniniais ženklais.

Tada priėjo gidė, tamsius plaukus susikėlusi ant viršugalvio, jai iš paskos atšliūkino būrys lankytojų. Ji parodė į paveikslą sakydama: „Matote, nėra durų?“, ir visi, susispaudę, kad geriau matytų, tyliai šūkčiojo. Ji teisi. Užkandinė – aiški priebėga, bet nematome jokio įėjimo – nei įeisi, nei išeisi. Paveikslo šone karikatūriškos ochros spalvos durys, galbūt vedančios į tamsią virtuvę. Bet iš gatvės patalpa uždara: miesto akvariumas, stiklo celė.

Viduje, melsvai geltoname kalėjime, sustingusios keturios garsiosios figūros. Žiūrovo dėmesį atkreipianti pora, barmenas balta uniforma ir kepure, pridengiančia šviesius plaukus, nugara į langą sėdi vyras, atviras jo švarko kišenės pusmėnulis – tamsiausias drobės taškas. Niekas nesikalba. Niekas į nieką nežiūri. Ar užkandinė – priebėga atsiskyrėliams, ieškantiems paguodos, ar ji tik parodo žmonių atotrūkį vienas nuo kito, klestintį miestuose? Paveikslo puikumas kyla iš jo prasmių lankstumo, iš to, kad esame palikti be aiškaus atsakymo.

Pavyzdžiui, pažvelkime į barmeną: jo veidas galėtų būti ir mandagus, ir šaltas. Jis, stovėdamas kelių trikampių centre, vadovauja naktiniam kavos sakramentui. Bet ar jis nėra įkalintas? Vieną vertikale brėžia drobės kraštas, pernelyg aštriai susiaurindamas, nepalikdamas vietos nei tikėtinais angais, nei perėjimui. Hopperis ypač įgudęs taip subtiliai geometriškai trikdyti, ir jis tuo naudojasi, kad pakurstytų žiūrovo jausmus, sukeltų įkalinimo ir įtarumo, giluminio nerimo būsenas.

Kas dar? Atsirėmiau į sieną, prakaituodama su sandalais, ir ėmiau vardyti, ką matau užkandinėje. Trys balti kavos puodeliai, dvi melsvos tuščios stiklinės, du dėkliukai su servetėlėmis, trys druskinės, viena pipirinė, gal cukrus, gal kečupas. Lubose skleidžiasi geltona šviesa. Melsvai žalios plytelės („puikus nefrito žalios potėpis“, taip

užsirašė Hopperio žmona Jo Hopper užrašinėje, kurioje žymėjo-
si pastabas apie jo darbus), visur lengvai krenta trikampiai dole-
rio banknoto spalvos šešėliai. Reklaminė iškaba virš užkandinės su
grubių rudu logotipu skelbia: „Phillies“ amerikietiški cigarai, tik
5 ct“. Žalias kasos aparatas parduotuvėje kitapus gatvės, tik kad
jokių prekių nematyti. Žalia su žalia, stiklas su stiklu, ir kuo ilgiau
ten stovėjau, tuo giliau skverbėsi nuotaika, stiprinanti sutrikimą.

Keisčiausias visgi langas: stiklo burbulas, skiriantis užkandinę
nuo gatvės, išsigaubęs ties kampu. Šis langas Hopperio darbuose išsi-
skiria. Nors jis per gyvenimą jų yra nutapęs šimtus, gal tūkstančius,
visi kiti yra tiesiog angos, atvertos akiai. Kai kuriuose matyti atspindžiai,
bet šį kartą jis tapė patį stiklą, dvilypį jo fiziškumą. Kartu tvirtas
ir perregimas, materialus ir efemeriškas, šis langas sutelkia tai, ką
Hopperis kitur perteikė dalimis: čia jis į vieną pribloškiantį simbolį
sulieja dvilypį uždarumo ir viešo matomumo mechanizmą. Pro jį
žvelgiant į apšviestą užkandinės vidų nėra kitos galimybės, tik staiga
suvokti tą vienišumą, jausmą, apimantį stovint vienam, atskirtam
vėsiame ore.

Žodynas žodį „vienišas“ šaltai apibūdina kaip negatyvų jausmą,
sukeliamą atskyrimo. Vienišas – nusiminęs, nes nori draugijos ar
bendrijos, liūdnas dėl to, kad yra vienas, kad patiria atskirumą. Bet
vienišumas nebūtinai koreliuoja su išoriniu ar objektyviu draugijos
trūkumu; psichologai tai vadina socialine izoliacija ar socialine pri-
vacija. Jokiu būdu nereiškia, kad žmonės, gyvenantys be draugijos,
yra vieniši, bet įmanoma patirti aštrų vienišumą ir palaikant santy-
kius poroje ar būnant su draugais. Epiktetas prieš beveik du tūks-
tančius metų rašė: „Jei žmogus yra vienas, nebūtinai yra ir vienišas;
lygiai kaip jei žmogus yra tarp kitų, jis netampa ne vienišas.“

Šis jausmas kyla dėl juntamo artumo nebuvimo ar nepakanka-
mumo ir jo intensyvumas svyruoja nuo diskomforto iki chroniško

nepakeliamo skausmo. 1953 metais psichiatras ir psichoanalitikas Harry Stackas Sullivanas suformulavo apibrėžimą, kuris vartojamas iki šiol: „Be galo nemaloni stipri patirtis, susijusi su nepatenkintu kito žmogaus artumo poreikiu.“

Sullivanas vienišumą savo darbuose aptarė tik probėgšmais, todėl tikroji vienišumo studijų pionierė yra vokiečių psichiatrė Frieda Fromm-Reichmann. Ji didžiumą savo darbingo gyvenimo pragyveno Amerikoje ir populiariojoje kultūroje žinoma kaip daktarė Frieda Joanne Greenberg – iš pusiau autobiografinio romano apie kovą su šizofrenija paauglystėje „Niekada nežadėjau tau rožių sodo“ (*I Never Promised You a Rose Garden*). Ji mirė Merilande 1957 metais, ant darbo stalo palikusi šūsnį užrašų, kurie vėliau buvo sutvarkyti ir išspausdinti pavadinimu „Apie vieatvę“ (*On Loneliness*). Ši esė – vienas pirmųjų psichiatro ar psichoanalitiko mėginimų aptarti vienišumą kaip reiškinį, atskirti jį nuo depresijos, nerimo ar netekties ir įvardyti kaip galbūt darantį daugiau žalos nei pastarieji.

Fromm-Reichmann vienišumas buvo iš esmės aptarimui nepasiduodanti tema, sunkiai apibūdinama, sunkiai įvardijama, netgi sunkiai iškeliami. Ji sausai pažymėjo:

Rašytojas, ketinantis nagrinėti vienišumą, yra neįgalintas terminologiniu požiūriu: vienišumas atrodo tokia skausminga, gąsdinanti patirtis, jog žmonės daro kone viską, kad jos išvengtų. Tas vengimas apima ir keistą psichiatrų nenorą aiškinti šią temą moksliskai.

Ji aptaria negausią aptiktą medžiagą, surankiotus gabaliukus iš Sigmundo Freud, Annos Freud ir Rollo May. Jos manymu, dauguma atvejų yra suplakamos skirtingos vienišumo atmainos, painiojama tai, kas laikina ar nulemta aplinkybių, – tarkime, netekties vieatvė ar vienišumas, kylantis dėl vaikystėje per mažai gauto švelnumo, – su gilesnėmis ir sunkiau suvaldomomis emocinės izoliacijos formomis.